

usûl

İslam Araştırmaları

Islamic Researches / بحوث اسلامية

Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2004

usûl

İslam Araştırmaları

Islamic Researches / بحوث اسلامية

Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2004

ISSN 1305-2632

Sahibi/Publisher

Abdurrahman BEŞER

Editör/Editor-in-Chief

Faruk BEŞER

Editör Yardımcısı/Associate Editor

Hayati YILMAZ / Muammer İSKENDEROĞLU / H. Mehmet GÜNAY

Yayın Kurulu / Editorial Board

Abdullah AYDINLI (Sakarya Ü.), Sabri ORMAN (IIU Malaysia), İbrahim KALIN (College of the Holy Cross MA, USA), İrfan İNCE (Sakarya Ü.), Ahmet BOSTANCI (Sakarya Ü.), Atilla ARKAN (Sakarya Ü.), Fuat AYDIN (Sakarya Ü.), İbrahim EBU RABİ (Hartford Seminary, USA), Erdinç AHATLI (Sakarya Ü.), İsmail ALBAYRAK (Sakarya Ü.), Mehmet ÖZŞENEL (Sakarya Ü.), Muhammet ABAY (Marmara Ü.), Murteza BEDİR (Sakarya Ü.)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Ahmet DAVUTOĞLU (Beykent Ü.)	Ahmet GÜÇ (Uludağ Ü.)
Ali ERBAŞ (Sakarya Ü.)	Alparslan AÇIKGENÇ (Fatih Ü.)
Bilal GÖKKIR (S.Demirel Ü.)	C. Sadık YARAN (İstanbul Ü.)
Cağfer KARADAŞ (Uludağ Ü.)	Ejder OKUMUŞ (Fırat Ü.)
Ferhat KOCA (Gazi Ü.)	İ. Kafi DÖNMEZ (Marmara Ü.)
İbrahim HATİBOĞLU (Uludağ Ü.)	İlhan KUTLUER (Marmara Ü.)
M. Ali BÜYÜKKARA (O.Mart Ü.)	M. Erol KILIÇ (Marmara Ü.)
M. Sait KAYA (İSAM)	M. Sait ÖZERVERLI (İSAM)
Mehmet BAYRAKDAR (Ankara Ü.)	Mehmet PAÇACI (Ankara Ü.)
Mesut OKUMUŞ (Gazi Ü.)	Muhsin AKBAŞ (O.Mart Ü.)
Mustafa KARA (Uludağ Ü.)	Mustafa ÖZTÜRK (Çukurova Ü.)
Ö. Mahir ALPER (İstanbul Ü.)	Raşit KÜÇÜK (Marmara Ü.)
Recep KAYMAKCAN (Sakarya Ü.)	Suat YILDIRIM (Marmara Ü.)
Şükrü ÖZEN (İSAM)	Yunus APAYDIN (Erciyes Ü.)

Sayı Hakemleri / Referees on This Issue

Ali ERBAŞ / Mehmet PAÇACI / Ahmet GÜÇ / Saim KILAVUZ / Cağfer KARADAŞ
Hayati YILMAZ / İsmail ALBAYRAK / Muammer İSKENDEROĞLU / Murteza BEDİR
Atilla ARKAN / Bilal GÖKKIR / Erdinç AHATLI / H. Mehmet GÜNAY
İhsan KAHVECİ

Usûl İslam Araştırmaları hakemli bir dergidir.

Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İletişim / Communication

Hayati YILMAZ, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ozanlar / ADAPAZARI / TÜRKİYE, +90 (264) 274 30 60

Web: <http://www.usuldergisi.com>, e-Mail: hayatiyilmaz@hotmail.com

Haziran 2005

eden bir konumda olduğu gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu izlenimin de gerçeğe bağdaştığını söylemek mümkün olmasa gerektir.

7. Yazır'ın "İstanbul Âlimi" tiplmesiyle sunulması haddi zatında hoş giden bir teklif olmakla birlikte, İstanbul'da yetişen diğer alim ve düşünürlerin aynı tiplmeye uyduğunu söylemek mümkün müdür? sorusunun da cevaplandırılması gerekir. Aksi takdirde genellenenin tartışılabilmesi açıktır.

8. Önsözde Elmalılı ve Islâhî gibi şahsiyetlere gereken akademik özenin gösterilmediği belirtilmektedir. Yurt dışını bir kenara bırakıp ülkemiz genelini düşünürsek sanırım bu yargı sadece Islâhî için geçerlidir. Çünkü Elmalılı üzerinde yapılan pek çok akademik çalışma dikkate alındığında böyle bir sonuca varmak doğrusu gerçeği pek yansıtmamaktadır. Diğer taraftan yapılan çalışmalar, bundan sonra başka çalışmaların yapılmasını gereksiz kılacak değildir. Nitekim yazarın bu eseri mevcut çalışmalar yanında başka çalışmaların da yapılabileceğini göstermesi bakımından da önemlidir.

9. Bir tespit olarak söylemek gerekirse, başta Ferâhî ve Islâhî olmak üzere yazar genellikle ikinci el kaynakları kullanmıştır. Ancak bunun en önemli istisnası Yazır'la ilgili bölümdür. Bundan sonra Abduh ve Ahmed Han gelmektedir. Ancak kullandığı bu kaynaklar arasında Türkçe'ye henüz tercüme edilmemiş, her Türk okuyucusunun rahatlıkla ulaşamayacağı yabancı dilde yazılmış kaynaklar da yer almaktadır.

Değerlendirmelerimiz hangi merkezde olursa olsun yapılan çalışma okunmayı hak edecek değerdedir. Yazarın sıcak, samimi ve akıcı üslûbu ile kendi harmanlama ve yorum gücünün birleştiği çalışma, farklı coğrafi bölgelerdeki Kur'an okumalarından bir demet sunarak bundan sonraki mukayeseli çalışmalar için de teşvik anlamı taşımaktadır. Değerli meslektaşımın bu çalışmaya yenilerini eklemesini bekler, nice eserde buluşmak üzere iyi çalışmalar dilerim.

Klasik Mantığa Giriş,

İbrahim Emiroğlu, Elis Yayınları, Ankara 2004, 318 s.

*İbrahim ÇAPAK**

Bilindiği gibi Aristoteles'in Mantığı sistemli bir şekilde ortaya koymasından sonra Mantık, ilk önce Grek'lerde daha sonra da diğer toplumlarda önemsenmiş ve bütün ilimlere bir giriş olarak kabul edilmiştir. Mantık ile ilgili geçmişte ve günümüzde çok önemli çalışmalar yapılmış ve halen de yapılmaktadır. Ancak ülkemiz-

de mantığa gerekli önemin verildiği ve bu alanda yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Bu alanla ilgili yapılmış çok fazla eserin olmayışı görüşümüzü teyit etmektedir. Her ne kadar mantık ile ilgili yapılan çalışmalar yeterli düzeyde olmasa da son derece güzel çalışmalar da yapılmaktadır. Nitekim İbrahim Emiroğlu'nun yazdığı ve Elis yayınlarının okuyucuya sunduğu *Klasik Mantığa Giriş* adlı eser, kanaatimizce son derece önemlidir. Önemi binaen bu eserin içeriğine dikkat çekmek istiyoruz.

Eser giriş ve beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, "Mantık nedir?" sorusunun cevabı irdelenmektedir. Bu bağlamda ilk önce mantığın kelime ve terim anlamları üzerinde durulmakta ve mantığın düşünme ile olan ilişkisi göz önünde bulundurularak akıl ilkeleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca giriş kısmında mantığın mahiyeti, konusu, gayesi ve önemi başlıklarına yer verilmekte; mantığın mahiyeti başlığında mantık-dil ve mantık-psikoloji ilişkisine, mantığın gayesi ve önemi başlığı altında mantığın kullanıldığı alanlara dikkat çekilmektedir. Giriş kısmının sonunda da mantığın kısa bir tarihçesi verilmektedir. Burada Aristoteles öncesi ve sonrası çalışmalara dikkat çekilmesinin yanında, Tanzimat sonrası Türkiye'de yapılan çalışmalardan da söz edilmektedir.

Birinci bölümde kavramlar, beş tümel, kategoriler, tanım, bölme ve sınıflandırma konuları incelenmektedir. Kavramlar başlığı altında kavramın tanımı yapıldıktan sonra mahiyetine değinilmekte, daha sonra da kavramın çeşitleri, delâleti ve kavramlar arası ilişkiler ele alınmaktadır. Klasik mantıkta, özellikle tanım açısından son derece önemli olan beş tümel yani cins, tür, ayırım, hassa ve ilinti üzerinde durulduktan sonra, Aristoteles'e göre varlığın ya da bir konuya yüklenen yüklem çeşitli sınıfları olan kategorilere yer verilmektedir. Tanım, bölme ve sınıflandırma konuları ele alınırken bunların her birinin tanımları yapılmakta, çeşitlerine değinilmekte ve bunlar örneklerle son derece anlaşılır bir üslup içinde açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, Önerme, Önerme Çeşitleri, Önermelerde Dağıtıcılık ve Önermeler Arası İlişkiler ana başlıkları incelenmektedir. Mantık kitaplarında önermeler kısmına kadar işlenen konuların "tasavvurlar", önermeleri ve delilleri içeren konuların ise "tasdikler" olarak isimlendirildiği ifade edilmektedir. Önerme "bir hükmün dil ile ifadesidir" denildikten sonra İslam mantıkçılarının "söyleyene, bu sözünde doğrudur yahut yanlıştır demenin geçerli olduğu sözdür" şeklindeki önerme tanımına yer verilmektedir. Yine bu bölümde konu yüklem ve bağdan oluşun her önermenin anlamlı olduğu ancak anlamlı olan her önermenin doğru olmayabileceğine dikkat çekilmektedir. Önerme çeşitleri a) Ait oldukları alanlarına b) Niteliklerine c) Yapılarına d) Kipliğine e) İçeriklerine göre olmak üzere beş

* Arş. Gör. Dr., SAÜ İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı.

temel başlık altında ele alınmaktadır. Önermelerin dağıtıcılığı işlenirken genellikle önermenin konusunun niceliğine bakıldığı, oysa konunun olduğu kadar yüklemde de tümelliği ve tikelliğinin önemli olduğu vurgulanmakta ve konusuna göre dağıtıcılığın yanı sıra yüklemine göre dağıtıcılığa da örnekler verilmektedir. “Önermeler Arası İlişkiler” başlığı altında ise önermelerin karşı olumları ve önermelerin dönürmesi konuları son derece anlaşılır bir şekilde izah edilmektedir.

Üçüncü bölümde, “Akıl Yürütme” ana başlığı altında Tümdengelim, Tümevarım ve Analoji başlıkları incelenmektedir. Akıl yürütmenin, “zihnin verilen ve bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenleri elde etme faaliyetidir” şeklindeki tanımı verildikten sonra, vasıtasız/dolaysız ve vasıtalı/dolaylı olmak üzere iki tür akıl yürütmenin varlığına dikkat çekilmektedir. Eğer bir hükümden, doğrudan doğruya yeni bir hüküm çıkarılıyorsa buna “vasıtasız/dolaylı akıl yürütme”; birden fazla hükümden, bir sonuç çıkarılıyorsa, buna da “vasıtalı/dolaylı akıl yürütme” denir. Vasıtalı akıl yürütmenin en mükemmel şeklini oluşturan kıyasın “verilmiş önermelere dayanarak zihnin onlardan, zorunlu olarak, bir sonuç çıkarması işlemidir” şeklinde tanımı yapılmakta ve onun basit, bileşik ve düzensiz kıyaslar olmak üzere üçe ayrıldığı ifade edilmektedir. Basit kıyaslar başlığı altında mantık konularının en önemlilerinden olan “yüklemli kesin” ve “şartlı kesin kıyaslar” incelenmekte daha sonra da bileşik ve düzensiz kıyasların çeşitleri örneklerle açıklanmaktadır. Tümevarım, tümdengelim tersine zihnin özellerden genellere tikellerden tümelere misallerden kaidelere veya olaylardan kanunlara varmasıdır. Eserde tümevarım tam ve eksik tümevarım olarak ikiye ayrılmakta ve bunların her birine örnekler verilmektedir. Daha sonra da iki şey veya olay arasındaki benzerliğe dayanarak bunlardan birisi hakkında verilen bir hükmü diğeri hakkında da vermek anlamına gelen “analoji” konusu ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde, tasdik türleri ve kıyasın uygulama alanı olan “beş sanat” incelenmektedir. Tasdik türlerinin, bir hüküm vermeyi ve verilen hükmü sabitlik, eminlik ve doğruluk bakımından incelemeyi konu edindiği, beş sanatın ise kurulan delilleri içerik veya doğruluk derecesine göre incelediği belirtilmektedir. İslam mantıkçılarının beş sanat üzerinde durmalarının nedenlerine dikkat çekildikten sonra, sırasıyla beş sanatı oluşturan burhan, cedel, hitabet, şiir ve mugalatanın tarihçeleri, tanımları, çeşitleri ve değerleri üzerinde durulmaktadır.

Beşinci bölümde ise, klasik mantık kitaplarında pek görmeye alışık olmadığımız mantık yanlışları incelenmektedir. Bu bölümde mantıkta “yanlış” kavramının kullanımına dikkat çekilmekte ve yanlış kavramının mantık açısından neden önemli olduğuna yer verilmektedir. Ayrıca yanlış teriminin biçim, içerik ve davranış bakımından kullanıldığı vurgulanmakta ve yanlışlara düşmenin nedenleri

sübjektif, harici ve mantığı bilmeme veya mantığın kaidelerine uymama başlıkları altında sunulmaktadır.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız İbrahim Emiroğlu'nun *Klasik Mantığa Giriş* adlı eserinin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, bu eser son derece önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Nitekim bazı mantık kitaplarında göremediğimiz bir takım konulara yer verilmiş, ayrıca ele alınan konular özet olarak geçilmemiş okuyucuya detaylı bir şekilde sunulmuştur. Söz konusu eserin Mantık ile ilgilenenlerin ve bu alana merak duyanların fazlasıyla istifade edebilecekleri bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. İbrahim Emiroğlu'nun bu alanın uzmanı olması ve yıllardır mantık derlerini okutması bu eserin önemini daha da artırmaktadır.

Early Maliki Law: Ibn 'Abd al-Hakam and his Major Compendium of Jurisprudence,
Jonathan E. Brockopp, Leiden Brill 2000, xx+312 sayfa.

*Muharrem KILIÇ**

İlk Dönem Mâliki Hukuku: İbn Abdülhakem ve Onun Büyük Fıkıh Muhtasarı adlı bu eser, Mâliki hukuk ekolünün oluşum evresinin önemli fıkıh bilginlerinden ve İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden birisi olan Mısırlı Ebu Muhammed Abdullah İbn Abdülhakem'in (öl. 214/829) *el-Muhtasarü'l-Kebîr fi'l-Fıkıh* adlı eserini esas alarak ilk dönem Mâliki hukuk tarihini konu edinen bir çalışmadır. Eserin müellifi Jonathan E. Brockopp bu çalışmasını, bir giriş, dört bölüm ve iki ek bölümden oluşturmuştur.

Brockopp, yapmış olduğu bu çalışmanın, Mâliki hukuk tarihinin yeniden inşasına üç yönlü bir katkıda bulunacağını ifade etmektedir. Her şeyden önce bu çalışma, ilk dönem Mâliki hukuk ekolünün oluşum evresinin önemli figürlerinden birisi olan İbn Abdülhakem'in biyografisini sunmaktadır. Yazar, bu çalışmanın, Mâliki hukuk ekolünün tarihi açısından yapacağı ikinci katkının, onun *Muhtasar'*ının varolan yazmalarının bir kısmının edisyon kritiğini ve İngilizce'ye çevirisini de içeren analizi olduğunu belirtir. Bu çalışmanın getirdiği diğer bir katkı ise, hicri ikinci yüzyıl sonu ve üçüncü yüzyılda bu metnin İslâm hukuk ilmine olan katkılarını inceleme konusu yapmasıdır. Ayrıca seçilen metnin konusunun kölelik hukuku ile ilgili olması ve ilk dönem İslâm hukuku bağlamında yapılmış birkaç çalışmadan biri olması yönüyle de bu eser, kölelik hukukuna ilişkin olarak yapılan çalışmalara da katkıda bulunacak niteliktedir.

* Arş. Gör. Dr., SAÜ İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı.